

**ULUSLARARASI
SEYFUDDÎN ÂMÎDÎ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ**

**INTERNATIONAL
CONFERENCE ON SAYF AL-DIN AL-AMIDI PAPERS**

بحوث مؤتمر سيف الدين الآمدي الدولي

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Ahmet ERKOL

Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman ADAK

Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOR

Istanbul 2009

© Eserin Her Türlü Basım Hakkı Anlaşmalı Olarak
Ensar Neşriyat'a Aittir.

ISBN : 978-605-5623-02-9

Kitabın Adı

Uluslararası Seyfuddin Âmidî Sempozyumu Bildirileri

Editörler

Doç. Dr. Ahmet ERKOL
Yrd. Doç. Dr. Abdurrahman ADAK
Yrd. Doç. Dr. İbrahim BOR

Kapak Düzeni

Etik Ajans

Sayfa Düzeni

Utku SÖNMEZ

Baskı-Cilt

Nesil Matbaacılık

1. Basım

Ekim 2009

İletişim

Kızıtaşı Cad. No: 10 Fatih / İstanbul

Tel : (0212) 491 19 03-04 Faks : (0212) 491 19 30

www.ensarnesriyat.com.tr e-mail : ensar@ensarnesriyat.com.tr

SEYFUDDİN EL-AMİDÎ'NİN *EL-İHKÂM FÎ USÛLİ'L-AHKÂM* ADLI ESERİNİN
"ES-SUNNE" BÖLÜMÜNDE KULLANDIĞI RİVAYETLER

THE HADITH REPORTS USED BY SAYF AL-DİN AL-AMİDİ IN "AL-
SUNNAH" SECTION OF HIS BOOK AL-IHKAM FI USUL AL-AHKAM

الروایات التي استخدمها سيف الدين الأمدی فی قسم السنة من كتابه الاحكام فی
اصول الاحكام

Mehmet BİLEN*

Abstract

In this paper, the hadith reports used by Sayf al-Dîn al-Amidî in "al-sunnah" section of his book *al-Ihkâm fî Usûl al-Ahkâm* and his method of evaluation about the reports has been studied. The sources of reports used in sunnah subject has been determined and some criticism related with weak and apochrif reports has been metioned to make clear al-Amidî's usage of hadith.

Özet

Bu tebliğde, Seyfuddin el-Amidî'nin kitabı *el-İhkâm fî Usûlî'l-Ahkâm*'ın "es-Sunne" bölümünde kullandığı rivayetler ve onun bu rivayetlerle ilgili değerlendirme şekli ele alındı. el-Amidî'nin hadis kullanımının anlaşılması için Sünnet konusunda kullanılan rivayetlerin kaynakları tespit edildi ve zayıf ve uydurma hadislerle ilgili tenkitler dile getirildi.

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fak, bilenmehmet@hotmail.com

Giriş

Seyfuddin el-Amîdi, 551/1156 yılında Diyarbakır'da doğmuştur. İlk öğrenimini Diyarbakır'ın önde gelen alimlerinden almıştır. Bağdat'ta bir müddet eğitim gördükten sonra Şam'a geçmiştir. Burada aldığı eğitim sayesinde akli ilimlerde çok iyi bir dereceye varmıştır. Daha sonra Kahire'ye yerleşip müderrislik yapmıştır. Fakat kendisini çekemeyenlerin hakkında ürettikleri ithamlar sebebiyle Kahire'yi gizlice terk edip Hama'ya intikal etmiştir. Bir müddet sonra, hakkında söylenenlerin etkisiyle, orada da barınamayacağını anlayınca Şam'a yerleşmiştir. Şam'da Aziziye medresesinde bir müddet müderrislik yaptıktan sonra bu görevinden azledilmiş olan Seyfuddin el-Amidî, 631/1233 yılında vefat etmiştir.¹

Kelam, mantık ve fıkıh usulü alanlarında meşhur olmuş olan el-Amidî, çok sayıda eser telif etmiştir. En meşhur eserlerinden biri de fıkıh usulüne dair telif ettiği olduğu "*el-İhkâm fi usûli'l-ahkâm*" adlı kitaptır.

Diğer fıkıh usulü kitaplarında olduğu gibi Seyfuddin el-Amidî de bu eserinde Sünnet konusuna genişçe yer vermiştir. Onun rivayet kullanma şeklini ve rivayetleri değerlendirme biçimini ortaya koymak amacıyla eserlerinde zikrettiği hadisleri incelemek gerekmektedir. Ne var ki, böyle bir çalışma tebliğimizin sınırlarını aşacağından, bir kanaat sahibi olmak için, bu tebliğde onun söz konusu kitabının Sünnet bölümünde kullandığı rivayetleri ve bu rivayetleri değerlendirme şeklini ele alacağız. Hz. Peygamber'in kavli sünnetleriyle ilgili hususları haber konusunda işlediği için orada kullandığı bazı rivayetleri de, mütesahil davrandığını ortaya koymak amacıyla, incelemeye çalışacağız.

Sünnet Bölümünde Kullandığı Rivayetler

el-Amidî, fıkıh usulüne dair telif ettiği olduğu *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm* adlı eserinde edille-i şer'iyeyi ve onlarla ilgili meseleleri geniş bir şekilde ele almaktadır. *el-Aslu'l-evvel* başlığı altında İslam deliller hiyerarşisinin birinci sırasında yer alan Kitab konusunu inceledikten sonra, edille-i şer'iyenin ikinci sırasında yer alan Sünnet konusunu da *el-aslu'sânî* başlığı altında işlemektedir.

1 Seyfuddin el-Amidî'nin hayatına dair geniş bilgi için bkz. İbn Hallikan , *Vefeyatu'l-A'yan*, Beyrut 1900, III, 293; ez-Zehebî, *Siyeru A'lamimi'n-Nubelâ*, thk. Şuayb el-Arnâvut ve M. Nuaym el-Arkasûsî, Beyrut, 1413, XXII, 364 vd.; İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*, Beyrut, 1986, III, 134.

el-Amidî, Sünnet konusuna Sünnetin sözlük ve ıstılah anlamlarını vererek başlamaktadır. Sünnetin ıstılah olarak tanımını zikrederken hem fıkıhçıların hem de usulcülerin tanımlarını vermektedir.² Usulcü kimliğine uygun bir şekilde üzerinde duracağı tanımın ikincisi olduğunu ifade eden el-Amidî, onun da "Sünnet, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) sadır olup metlûv ve mu'ciz olmayan, aynı şekilde mu'ciz olana dahil olmayan delillerdir," şeklinde açıklamaktadır.³ Bu sünnet tanımına, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) söz, fiil ve takrirlerinin dahil olduğunu belirten el-Amidî, Sünnet bölümünde Hz. Peygamber'in fiil ve takrirleri ile ilgili meseleleri ele almaktadır. Kavli sünnetlerle ilgili meseleleri ise Kitab, Sünnet ve İcma arasında ortak olan hususların ele alındığı dördüncü asılda işleyeceğini belirtmektedir.

Sünnet Konusunu iki mukaddime ve beş meselede ele alan el-Amidî, konuya giriş mahiyetinde birinci mukaddimede peygamberlerin ismeti meselesi hakkında bilgi verdikten sonra ikinci mukaddimede ise, Hz. Peygamberin fiilleriyle ilgili meselelerin tam olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla, *teessi*, *mutâba'at*, *muvâfakat* ve *muhâlefet* kavramları hakkında bilgi vermektedir. el-Amidî, buralarda herhangi bir rivayet zikretmiş değildir.

Girişten sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiilleri ile ilgili meseleleri inceleme konusu yapmaktadır. Rasulullah'ın fiillerini bağlayıcılık yönünden tasnif ederek konuya başlayan el-Amidî, onları cibillî, beyanî ve Hz. Peygamber'e has olan filler diye sınıflandırmaktadır. Beyanî olan fillerin tartışmasız delil olduğunu dile getiren el-Amidî, daha sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerinin bizzat vücub ifade ettiğini ortaya koymak için müracaat edilen rivayetleri değerlendirirken yapacağı açıklamalara adeta bir alt yapı hazırlamak gayesiyle, fillerin delil olabilmesi için Hz. Peygamber'in sarîh sözleriyle veya başka karinelerle desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir.⁴ Beyanî fillerin delil olduğunu ortaya koyan sarîh sözlere örnek olarak da Hz. Peygamber'den (s.a.v.) gelen şu iki meşhur hadisi zikretmektedir:

2 Seyfuddin el-Amidî, *el-İhkâm fî Usûlî'l-Ahkâm*, Beyrut, 1998, I, 223.

وأما في الشرع فقد تطلق على ما كان من العبادات نائلة منقولة عن النبي عليه السلام وقد تطلق على ما صدر عن الرسول من الأدلة الشرعية مما ليس بمتمل ولا هو معجز ولا داخل في المعجز وهذا النوع هو المقصود بالبيان هاهنا ويدخل في ذلك أقوال النبي عليه السلام وأفعاله وتقاريره

3 Sünnet tanımları ve konuyla ilgili tartışmalara dair geniş bilgi için bkz. M. Hayri Kırbaoğlu, *İslam Düşüncesinde Sünnet*, Ankara Okulu Yay, Ankara, 1996, s. 35-144.

4 *el-İhkâm*, I, 227-228.

1. "Ben namazı nasıl kılıyorsam siz de o şekilde kılın."⁵

2. "Hac ile ilgili menasikinizi benden alın."⁶

Hz. Peygamber'i n fiilerinden beyanî olduğuna delalet eden herhangi bir karinesi bulunmayanların bir kısmında kurbet kasdının bulunduğu bir kısmında ise, kurbet kasdının bulunmadığını belirten el-Amidî,⁷ Hz. Peygamber'in fiillerinin vücûb, nedb, ibaha ve vakfa hamledileceğine dair değişik görüşleri zikrettikten sonra vücûba hamledileceğini söyleyenlerin hem Kur'an, Sünnet, İcma'dan dayandıkları delillerini hem de akli delillerini zikretmektedir.⁸ Biz burada el-Amidî'nin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerinin vücûb ifade ettiğini belirtenlerin delilleri sadedinde Sünnet'ten zikrettiği rivayetleri ele alacağız.

el-Amidî'nin bu meyanda zikrettiği ilk rivayet, Hz. Peygamber'in namazda ayakkabısını çıkarması üzerine ashabın da ayakkabılarını çıkardıklarını belirten rivayettir.⁹ Ashabın bu uygulamasının onların Hz. Peygamber'e fiillerinde tabi olmanın vacib olduğuna kani olduklarının göstergesi olduğu iddia edilmiştir.¹⁰

İkinci rivayet: Hz. Peygamber (s.a.v.), hâcca niyet getirmiş olmalarına rağmen ashabına haclarını umreye çevirmelerini istemiş, kendisi ise hac niyetiyle devam etmiştir. Bunun üzerine ashabı şöyle demiştir: "Sana ne oluyor? Hac ihramından çıkmamızı istiyorsun ama sen çıkmıyorsun."¹¹ Bundan da ashabın kendilerini Hz. Peygamberle aynı hükme tabi gördükleri anlaşılmaktadır ki, Hz. Peygamber onların bu tavırlarına karşı çıkmamış; kendisine has olan bir özrünü beyan etmiştir.¹²

5 كَمَا رَأَيْتُمْوِي أَبِي Buhârî, Ezân, 18, Edeb, 27.

6 أَخَذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ Ahmed b. Hanbel, Musned, III, 318,366; Muslim, Hac, 51 h.no. 1297; Ebu Davud, Menasik, 77; en-Nesâî, Menasik, 220.

7 el-İhkâm, I, 228.

8 Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerinin ifade ettiği hükümlerle ilgili geniş bilgi için bkz. el-Aşkar, Muhammed Suleyman, *Ef'âlu'r-Rasûl*, Beyrut, 1993, I, 213 vd.

9 Abdurrezzak, *el-Musannef*, I-XI, thk. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut, 1402 I, 388; İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, tah. Kemal Yusuf el-Hut, Beyrut, 1409, II, 180; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, I, 461, III, 20, 92, V, 84; *Darimî*, Salat, 103; *Ebu Davud*, Salat, 88; İbn Huzeyme, *es-Sahih*, thk. M. Mustafa el-A'zamî, el-Mektebu'l-İslami, Beyrut, 1970, I, 384; İbn Hibban, *es-Sahih*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1993, V, 560.

10 *el-İhkâm*, I, 232.

11 Bkz. Buhârî, Hac, 34; Temenni, 3; Ebu Davud, Hac, 24.

12 *el-İhkâm*, I, 232.

Üçüncü rivayet: Hz. Peygamber ahabını orucun visalinden nehyetmiştir. Fakat kendisi visal yapmıştır. Ahabın "Bizi visal yapmaktan nehyettin ama sen visal yapıyorsun," demeleri üzerine Hz. Peygamber, Ben sizden biri gibi değilim. Rabbin beni yedirip içiriyor, buyurmuştur.¹³ Burada Hz. Peygamber, ahabın kendilerini hükümde onunla eşit görmelerini onaylamış ve başka bir gerekçe beyan etmiştir.¹⁴

Dördüncü rivayet: Ummu Seleme, oruçlu kişinin eşini öpmesiyle ilgili kendisine sorulan soruyu Hz. Peygamber'e (s.a.v.) sorduğunda Hz. Peygamber, "Niye benim oruçlu olduğum halde öptüğümü onlara söylemedin," buyurmuştur.¹⁵ Eğer ahab fiillerinde Hz. Peygamber'e tabi olmasalardı bu cevabın bir anlamı olmazdı.¹⁶

Beşinci rivayet: Ummu Seleme, boy abdesti alınırken saçların ıslatılması konusunda ilgili Hz. Peygamber'e sorunca, "Başımdan üç avuç su dökmem bana yeter," şeklinde cevap vermiştir¹⁷ ki bu da fiillerinde kendisine tabi olduğunun göstergesidir.¹⁸

Altıncı rivayet: Hz. Peygamber, ahabına saçlarını tıraş edip kurbanlarını kesmelerini ve ihramdan çıkmalarını istemiş fakat kimse dediğini yapmamıştır. Hz. Peygamber bu durumu Ummu Seleme'ye anlatınca O'na "Çık tıraş ol" demiştir. Hz. Peygamber çıkıp tıraş olunca ahab da tıraş olup kurbanlarını kesmiştir.¹⁹ Ahabın da Hz. Peygamber'in yaptıklarını yapmış olmaları Rasulullah'ın fiillerini kendileri için bağlayıcı kabul ettikleri anlamına gelmektedir.²⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerinin vucub ifade ettiğini ortaya koymak amacıyla icma olarak zikredilen deliller de iki tane rivayetten ibaret olduğundan onları da burada ele alacağız. Bunlardan birincisi cinsel münasebette inzal olmadan boy abdesti alınıp alınmayacağına dair tartışmayla ilgili rivayettir. Hz. Ömer, konuyu Hz. Aişe'ye havale etmiştir. Hz. Aişe'nin Rasulullah'ın uygulamasını zikrederek boy abdestinin gerektiğini söylemesi üzerine ahab

13 Abdurrezzak, *el-Musannaf*, IV, 267; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, II, 23, 253; Buhârî, *Savm*, 20; Temenni, 9; Muslim, *Siyâm*, 11h.no. 2626; Ebu Davud, *Savm*, 24; Tirmizî, *Savm*, 62.

14 *el-İhkâm*, I, 232.

15 Muvatta, *Siyam*, 5 h.no. 1020; Muslim, *Siyam*, 12 h.no. 2644.

16 *el-İhkâm*, I, 232.

17 Muslim, *Hayd*, 11 h.no. 766, 12, h.no. 770. Burada bu iki hadisin birbirine karıştırıldığı görülmektedir.

18 *el-İhkâm*, I, 232-233.

19 İbn Ebi Şeybe, *el-Musannaf*, VII, 383; Ahmed b. Hanbel, *Musned*, IV,323; Buhârî, *Şurût*, 15.

20 *el-İhkâm*, I, 233.

buna göre hareket etmiştir.²¹ Ashabın burada Hz. Aişe'nin verdiği bilgi üzerine icmaı, Hz. Peygamber'in fiillerini bağlayıcı olarak kabul ettikleri anlamına gelmektedir.²²

İkinci rivayet ise Hz. Ömer'in hacere evsedi öperken söylediği şu sözlerdir:

«إني أعلم أنك حجر لا تضر ولا تنفع ولولا أني رأيت رسول الله يقبلك لما قبلتك»²³

“Senin ne zarar ne de fayda veren bir taş olduğunu biliyorum. Eğer Rasulullah'ın seni öptüğünü görmeseydim ben de seni öpmezdim.”²³ Hz. Ömer'in bu söyledikleri ashab arasında yaygın bir şekilde bilinmesine rağmen kimsenin karşı çıkmamış olması da Hz. Peygamber'in fiillerine ittiba konusunda icma ettiklerini göstermektedir.²⁴

Hz. Peygamber'in fiillerinin vücuba delalet ettiğini ifade edenlerin akli delillerini de verdikten sonra²⁵ sırayla nedbe, ibahaya ve vakfa (fiiller konusunda tavvakkuf edilmesi gerektiğini iddia edenlerin) delalet ettiğini iddia edenlerin dayanaklarını sıralamaktadır.²⁶ Burada zikredilen deliller arasında hadis rivayetleri bulunmamaktadır.

Bu şekilde konuyla ilgili farklı görüşlerin delillerini zikreden el-Amidî, bu delileri değerlendirmeye geçmiştir. Bu değerlendirmelerinden de sadece rivayetlerle ilgili olanlarını ele alacağız.

Birinci rivayet: Bu rivayet ilgili iki yönlü bir değerlendirmede bulunmaktadır.

1. Ashabın ayakkabılarını çıkarmaları, Hz. Peygamber'in fiiline tabi olmanın vücubiyetine inandıkları için yaptıkları anlamına gelmez. Bu, O'nun fiillerine uyma noktasında ki mübalağalı uygulamalarındandır. Ayakkabıları çıkarmak suretiyle O'na mutabi olmanın vacib olmadığı delili ise, Hz. Peygamber'in ashabın yaptığı şeyi doğru bulmamış olmasıdır.

21 İbn Ebi Şeybe, *el-Musannaf*, I, 85; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-Muvakki'in*, Beyrut 1973, I, 56.

22 *el-İhkâm*, I, 233.

23 Ahmed b. Hanbel, *Musned*, I, 39, 46, 54; Buhârî, Hac, 49, 56; Muslim, Hac, 41, h.no. 3126; İbn Mace, *Mensik*, 27.

24 *el-İhkâm*, I, 233.

25 *el-İhkâm*, I, 234-234.

26 *el-İhkâm*, I, 234-235.

2. Eğer mutabaatın vacib olduğunu zannetmişlerse bu da fiillerden değil başka delillerden kaynaklanmaktadır, diyen el-Amidî, Hz. Peygamber'in fiiline tabi olmanın vacib olduğunu belirten iki delil zikretmektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiiline uymanın vacib olduğunu gösteren birinci delil olarak "Ben namazı nasıl kılıyorsam siz de o şekilde kılın,"²⁷ şeklindeki hadisi zikreden el-Amidî şöyle demektedir: Ashab, bundan Hz. Peygamber'in namazının kendileri için bir beyan olduğunu anlamışlardır. Bu sebeple de O'nun ayakkabılarını çıkardığını gördüklerinde bunun da namazın bir parçası olduğunu sandıkları için onlar da ayakkabılarını çıkarmışlardır.

Burada ikinci delil olarak da "Her mescitte ziynetinizi takının"²⁸ ayetini zikreden el-Amidî, ashabın bu ayet gereğince Hz. Peygamber'e (s.a.v.) uydularını belirttikten sonra, kendisinin de deliller bulununca fiillere tabi olmanın vacib olduğu kanaatinde olduğunu açıklamaktadır.²⁹

İkinci rivayet: el-Amidî, yukarıda Hz. Peygamber'in fiillerine tabi olmanın delili olarak zikredilen ikinci rivayetle ilgili olarak, ashabın Hz. Peygamber'in fiiline tabi olmanın vücutbiyyetini O'nun "Hac ile ilgili menasikinizi benden alın,"³⁰ şeklindeki hadisinden çıkardıklarını, söylemektedir.³¹

Üçüncü rivayet ile ilgili olarak "Oruçta visal yapmak, Hz. Peygamber için vacib değil mubah olan bir husustu. Dolayısıyla vacip olmayan bir şeye tabi olmanın vacip olması söz konusu olamaz. Ashab, sadece visal yapmanın mübahlığı hususunda kendilerini onunla aynı görmüşlerdir," diyen el-Amidî, bu değerlendirmesinin **dördüncü rivayet** için de geçerli olduğunu belirtmiştir.³²

Beşinci rivayet ile ilgili değerlendirme ise şöyledir: Bu rivayet saçları ıslatmanın ne Hz. Peygamber için ne de başkaları için vacib olduğuna delalet eder. Burada yıkanmada yeterli olanı açıklamak istemiş olabilir. Saçların yıkanmasının vücutbiyyeti "Saçları yıkayın ve deriyi temizleyin" şeklindeki hadisten kaynaklanmaktadır.³³ el-Amidî'nin delil olarak zikrettiği hadisi, Ebu Davud ve Tirmizi Ebu Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Ebu Davud, bu hadi-

27 Buhârî, Ezân, 18, Edeb, 27.

28 7 Araf, 31.

29 *el-İhkâm*, I, 238.

30 Ahmed b. Hanbel, Musned, III, 318,366; Muslim, Hac, 51 hno. 1297; Ebu Davud, Menasik, 77; en-Nesâî, Menasik, 220.

31 *el-İhkâm*, I, 238.

32 *el-İhkâm*, I, 238.

33 *el-İhkâm*, I, 238.239

sin isnadında yer alan el-Hâris b. Vecîh'in zayıf olduğunu ve rivayetlerinin munker addedildiğini belirtmiştir.³⁴

Hz. Peygamber'in fiillerinin vücut ifade ettiğini ortaya koymak için müracaat edilen **altıncı rivayetteki** olay Hudeybiye antlaşması imzalandığında meydana gelmiştir. el-Amidî, bu rivayeti iki şekilde değerlendirmektedir: Birinci olarak, burada Hz. Peygamber'in fiilini, "Hac ile ilgili menasikinizi benden alın,"³⁵ şeklindeki hadisin beyanı olduğu şeklinde değerlendirmekte ve daha önce varid olan bir hitabın beyanı durumunda olan fillere ittiba konusunda bir tartışma bulunmadığını belirtmektedir.³⁶

İkinci olarak da, "Burada tahallulun (ihramdan çıkmanın) vücutbiyeti Hz. Paygamber'in bu husustaki emrinden kaynaklanmaktadır. Ashab, Yüce Allah'ın kendilerine Mekke'ye girmeyi nasip edeceğini umarak beklemişler; Hz. Peygamber'in uygulamasını görünce ise bu konudaki umutlarını yitirmiş ve O'na uymuşlardır," şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.³⁷

el-Amidî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fiillerinin vücut ifade ettiği hususunda icma olduğunu belirtmek için zikredilen birinci rivayetle ilgili olarak, boy abdestinin vacip oluşunun fiilden değil Hz. Peygamber'in إذا التقى الختانان وجب الغسل (İki sünnetli uzuv birbirine değince boy abdesti almak vacib olur),³⁸ şeklindeki sözünden kaynaklandığını belirtmektedir. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in uygulamasının emrine uygunluğunu öğrenmek için Hz. Aişe'ye bu hususu sordurmuştur.³⁹

Kanaatimce el-Amidî'nin bu değerlendirmesi, yerinde bir değerlendirme değildir. Zira Zeyd b. Sabit'in verdiği bir fetva dolayısıyla sahabe arasında çıkan tartışmadan dolayı konu Hz. Aişe'ye götürülmüştür.⁴⁰

34 Ebu Davud, Taharet, 99 ; Tirmizi, Taharet, 78.

35 Ahmed b. Hanbel, Musned, III, 318,366; Muslim, 15 Hac, 51 h. No. 1297; Ebu Davud, 5 Menasik, 77; en-Nesâî, 24 Menasik, 220.

36 *el-İhkâm*, I, 239.

37 *el-İhkâm*, I, 239.

38 İbn Ebi Şeybe, *el-Musannağ*, I, 84; Buhârî, Gusl, 28; Muslim, Hayız, 22; İbn Mace, Taharet, 111.

39 *el-İhkâm*, I, 239.

40 Bkz. İbn Ebi Şeybe, *el-Musannağ*, I, 85; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-Muvakki'in*, I, 56; Zerkeşi, *Hiz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, çev. Bünyamin Erul, Kitabiyat yay. An-

Hız. Peygamber'in fiillerinin vücub ifade ettiği hususunda sahabenin icma ettiğini ispatlamak için Hız. Ömer'in haceru'l-esvedî öpmekle ilgili söylediği sözünü ilgili olarak ise, "Ömer'in taşı öpmesi vacib değildir. O, Hız. Peygamber'in "Hac ile ilgili menasikinizi benden alın,"⁴¹ şeklindeki sözünün beyanı mahiyetinde sadır olan fiilinden kaynaklanmıştır. Taşı öpmek Hız. Peygamber (s.a.v.) için vacip değilken başkası için nasıl vacib olur,» şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.⁴²

el-Amidî'nin buraya kadar zikrettiğimiz değerlendirmelerini incelediğimizde onun öncelikli olarak usul-ı fıkıhçı kimliğine uygun olarak rivayetleri delil olma açısından tartıştığını görüyoruz. O, rivayetlerin sübutundan ziyade delalet ettiği mana ve hüküm açısından neyi ifade ettiği ile ilgilenmiştir. Bu sebeple de rivayetlerin sıhhatiyle ilgili değerlendirmelere girmemiştir. Hız. Peygamber'in fiillerini daha önce varid olan hitablarının beyanı şeklinde değerlendirmesi ve dolayısıyla fiillerin bizatihi vücub ifade etmediklerini söylemesi de onun usul-ı fıkıhçı kimliğini açıkça ortaya koyması bakımından önemlidir.

Haber konusunda kullandığı bazı rivayetler

Daha önce belirttiğimiz gibi, Sünneti, Hız. Peygamber'den (s.a.v.) sadır olup metluv ve mu'ciz olmayan, aynı şekilde mu'ciz olana dahil olmayan delillerdir,⁴³ şeklinde tanımlayan ve bunlar da O'nun söz fiil ve takrirlerinden ibarettir diyen el-Amidî, Hız. Peygamber'in fiilleriyle ilgili meseleleri Sünnet bölümünde inceleme konusu yapmaktadır. Kavli sünnetlerle ilgili meseleleri ise, Kitab, Sünnet ve İcma arasında ortak olan hususların ele alındığı dördüncü asılda ele almaktadır. Söz konusu bölümde ele alınan ortak hususlar haberlerin isnad ve metinleriyle ilgilidir. Bölüme haber konusuyla başlayan el-Amidî, haberin tanımı ve sınıflandırılmasıyla ilgili tartışmalardan sonra, mütevatir ve ahad haberler şeklindeki taksimi esas alarak önce mütevatir sonra da ahad haberle ilgili meseleleri geniş bir şekilde inceleme konusu yapmaktadır.

kara, 2000, s.110; Dumeyni, *Hadiste Metin Tenkidi Metodları*, çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, Kitabevi yay. İstanbul, 1997 s. 71.

41 Ahmed b. Hanbel, *Musned*, III, 318, 366; Muslim, *Hac*, 51; Ebu Davud, *Menasik*, 77; en-Nesâî, 24 *Menasik*, 220.

42 *el-İhkâm*, I, 239.

43 *el-İhkâm*, I, 223.

el-Amidî, "Ahad Haberler" başlığı altında, ahad haberin tanımı, kendisiyle amel edilmesi için gereken şartlar, ravileriyle ilgili meseleler ve ahad haberin reddiyle ilgili tartışmaları konu edinmektedir. Bu konuda çok sayıda rivayet zikretmektedir. Zikrettiği rivayetlerin hepsini inceleme konusu yapmak bu tebliğin sınırlarını aşacağından sadece sıhhati problemlili olan üç rivayet üzerinde duracağız.

el-Amidî, haber-i vahidi temellendirmek için başvurulmuş akli ve nakli delilleri açıklarken sahabe'nin bazı uygulamalarından da söz etmektedir. Haber-i vahidin delil olduğunu ispatlamak için en doğru yolun sahabe'nin icmâna bağlanmak olduğunu belirten el-Amidî, onların haber-i vahidle amel ettiklerine dair çok sayıda örnek zikretmektedir. Bunlardan biri de Hz. Ebu Bekir'in halife seçildiği sırada zikrettiği belirtilen «الأئمة من قریش» «İmamalar Kureys'tendir» rivayetidir.⁴⁴

el-Amidî, bu rivayetle ilgili olarak, "Örneklerden biri de bütün sahabe'nin, Hz. Ebu Bekir'in rivayet etmiş olduğu 'İmamalar Kuarys'tendir,' şeklindeki sözünü amel etmeleridir," demektedir. Sünnî İslam Düşüncesinin siyaset anlayışını şekillendirmede oldukça etkili olmuş söz konusu meşhur rivayeti inceleyen Mehmed Said Hatiboğlu, rivayetin sıhhatiyle ilgili problemlerin çözüme kavuşturulamadığını açıkça ortaya koymaktadır.⁴⁵ Hatiboğlu, Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesi olayını, Abdurrezzak (ö.211/826), İbn Hişam (ö.218/833), İbn Sa'd (230/844), Ahmed b. Hanbel (ö.241/855), Buhârî (ö.256/870) ve Taberî (ö.310/922) gibi meşhur alimlerin eserlerinden aktardıktan sonra şu önemli değerlendirmeyi yapmaktadır:

*"Pek çok İslâm aliminin kanaatinin aksine, taraflardan hiçbirisi, halifenin Kureysli olmasını emredici hiçbir hadis veya Peygamber talimatını ileri sürmüş değildir. Kaldı ki böyle bir hadis olsaydı, Muhacirler'e en büyük destek teşkil eder, başka delile ihtiyaç görmeden onu öne sürerlerdi. Tekrarlayalım, bazı alimlerin zannettikleri gibi, seçim yerinde, imamların, halifelerin Kureys'ten olacağına dair herhangi bir peygamberi hüküm asla bahis konusu edilmiş değildir."*⁴⁶

el-Amidî'nin bu rivayeti sahih olarak zikretmiş olması ve bunun Hz. Ebu Bekir tarafından rivayet edildikten sonra sahabe'nin tümü tarafından kabul

44 el-İhkâm, II, 77.

45 Halifenin Kureys'ten olması gerektiğini ispatlamak için başvurulmuş bu rivayetin sıhhatiyle ilgili tartışmalara dair geniş bilgi için bkz. Hatiboğlu, Mehmed Said, *Hilafetin Kureysliliği İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*, Kitabiyat yay. Ankara, 2005.

46 Hatiboğlu, a.g.e., s. 58.

edilmiş olduğunu belirtmesi onun bu konuda sadece kendinden önce söylenenlere katıldığını göstermektedir. Hatta rivayetin geçtiği temel kaynaklardaki şekline dikkat etmediği dahi söylenebilir. Zira Hz. Ebu Bekir'in halife seçilmesiyle ilgili olayı nakleden temel kaynaklarda Hz. Peygamber'e (s.a.v.) isnad edilmiş böyle bir söz yer almamaktadır.

Burada ele alacağımız diğer iki rivayet ise sahabenin adaletiyle ilgili zikredilen iki rivayettir. el-Amidî, ravilerin cerh ve ta'dili ile ilgili meseleleri ele alırken sahabenin adaletiyle ilgili tartışmalara da değinmekte ve cumhur-u ulemanın sahabeyi udûl kabul ettiğini belirtmektedir. Sahabenin adaletiyle ilgili «Sizi böylece vasat bir ümmet kıldık»⁴⁷ ayeti ile “Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz”⁴⁸ ayetini zikretmektedir. Birinci ayette geçen “vasata” ifadesinin “adlen” anlamında olduğunu belirten el-Amidî, ikinci ayette hitabın Hz. Peygamber'in ashabına olduğunu belirterek adil olduklarını açıkladıktan sonra konuya delil olarak iki tane de rivayet zikretmektedir. Birincisi, “أصحابي”⁴⁹ كالتحريم بأبيهم اقتديتم اهتديتم

“Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uysanız hidayet bulursunuz,” şeklindeki rivayettir. Bu hadisin sahabe ravisini Cabir'dir. Rivayetin, Hz. Ömer, Abdullah b. Ömer, Ebu Hureyre ve İbn Abbas'tan farklı lafızlarla rivayet edilmiş olan tarikleri de bulunmaktadır. Farklı tariklerin isnadlarının barındırdığı problemlere değinen Nasiruddin el-Elbânî, hadisin uydurma olduğunu belirtmektedir.⁴⁹

el-Amidî'nin sahabenin adaleti için delil olarak zikrettiği ikinci rivayet ise şudur:

“إن الله اختار لي أصحابا وأصحاباً وأنصاراً...”

“Allah, benim için akraba ve yardımcı olan sahibeler seçmiştir.....”⁵⁰

Bu rivayet de farklı tariklerle rivayet edilmiştir. İbn Hibban (ö.354/965), bu rivayetin batıl olduğunu ve herhangi bir aslının bulunmadığını belirtmiştir.⁵¹

47 2 Bakara, 143.

48 3 Al-i İmran, 110.

49 Geniş bilgi için bkz. Nasiruddin el-Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Da'ife ve'l-Mavdû'a*, Riyâd, 1992, I, 144-152.

50 *el-l-İhkâm*, II,

51 İbn Arak, *Tenzihu'ş-Şeri'a*, Beyrut, 1981, I, 24. Bu hadisin farklı rivayetleriyle ilgili değerlendirmeler için bkz. Nasiruddin el-Elbânî, *Silsiletu'l-Ehâdisi'd-Da'ife ve'l-Mavdû'a*, VII, 36-37.

Görüldüğü gibi, sahabenin adaletini ispatlamak için başvurduğu rivayetlerin ikisi de sahih olmayan rivayetlerdir. İfadelerinden sahabenin adaletiyle ilgili tartışmaların farkında olduğu anlaşılan el-Amidî'nin "sahabe uduldur" şeklindeki genel hükmü ispatlamak amacıyla bu rivayetlere istinad etmesi onun hadislerin sıhhati noktasında hassas davranmadığı intibahı uyandırmaktadır.

Sonuç

Kelam, mantık ve fıkıh usulü alanlarında şöhret bulmuş ve eserleriyle İslam Düşünce Tarihinde önemli bir yer edinmiş olan el-Amidî'nin hadise dair müstakil bir eseri bulunmamaktadır. Onun hadisle ilgili görüşlerini özellikle fıkıh usulüne dair kaleme almış olduğu *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm* adlı eserin Sünnet bölümü ve ilgili konu başlıkları altında tespit etmek mümkündür.

Söz konusu eserinde Sünnet konusunu işlerken çok sayıda hadis rivayetine yer veren el-Amidî'nin usul-ı fıkıhçı kimliğine uygun olarak rivayetleri delil olma açısından tartıştığını görüyoruz. O, rivayetlerin sübutundan ziyade onların delalet ettiği mana ve ifade ettiği hükümle ilgilenmiştir.

el-Amidî, hadisleri isnadsız olarak zikretmektedir. Hadisin sahabi ravisini de olayla ilgisi varsa veya soru sorması sebebiyle hadis varid olduysa zikretmektedir. Hadislerin kaynağını da zikretmeyen el-Amidî, metinlerini de tam olarak vermemektedir. Bir usulcü olarak hadisi delil olarak zikrederken sadece rivayete işaret etmekle yetinmiştir. Bu sebeple de hadisleri ihtisar etmekte veya sadece manalarına işaret eden ifadeler kullanmaktadır.

Hadislerin delalet ettiği manaları tartışan ve bu konuda değişik değerlendirmeler yapan el-Amidî, hadislerin sıhhatiyle ilgili ise herhangi bir değerlendirmeye yer vermemiştir. İsnadı zayıf hatta uydurma olan rivayetlere de yer vermiş olması onun bu konu da hassas davranmadığı şeklinde bir kanaatin hasıl olmasına yol açmaktadır.